Dagbladet

Grunnlagt 1869

Ansvarlige redaktører
ARVE SOLSTAD
nyheter og reportasje
JAHN OTTO JOHANSEN
kommentarer og debatt

Adm. direktør
STEINAR SMEDSTAD

Adm. redaktør
HELGE G. SIMONSEN

Valgår

Stortinget har så smått tatt fatt på den siste sesjonen før stortingsvalget, og arbeidet vil for en del bli preget av dette. Oppmerksomheten vil bli rettet mot tegn til politiske markeringer, allianser og splittelser, og det hele vil munne ut i debatten om regjeringens langtidsprogram, som blir selve opptakten til valgkampen.

Ved innledningen til denne perioden er det ikke vanskelig å slå fast at det politiske landskapet, slik det fortoner seg for velgerne, er langt mer uryddig enn tidligere. Vi har et regjeringsparti som famler i den politiske ørska, og som er blitt tvunget til å kaste en stor del av sin politiske ballast på et opprørt hav. I øyeblikket ser det ut til at partiet ikke riktig vet med seg selv hvilken kurs det heretter skal velge. Minst like viktig er det at lederproblemene ennå ikke er løst. I dag ser det ut til at partiet skal gå inn i valgkampen med den sittende ledelse. Det er mangel på klare utfordrere som er ledelsens styrke, ikke egen posisjon og innsats. For partiet er det et svakhetstegn.

Bildet er minst like uklart i den borgerlige opposisjon, der den store forandringen siden siste valg er at Høyre er langt mer dominerende. Dessuten er opposisjonen mer politisk splittet enn før, slik at det kan gå på troverdigheten løs hvis man danner regjering sammen. Dette gjelder særlig Kristelig Folkepartis abortstandpunkt. Det har ikke lykkes partiet å svekke Høyres landsmøtevedtak fra sist vår, og Kåre Willoch har for sikkerhets skyld gjentatt at Høyres standpunkt er urokkelig. I tillegg har Høyre og de to mellompartiene klart motstridende syn på så aktuelle stridsspørsmål som skattepolitikk, energi- og industripolitikk.

I denne situasjonen opplever vi så at debatten vender seg bort fra politiske saker og mer rettes inn mot de regjeringsalternativer som er aktuelle. Det er mer behagelig tema for politikerne selv. Vi står i fare for å få en valgkamp der hovedspørsmålet er hvem som spriker mest. En slik valgkamp har velgerne ingen grunn til å glede seg til. For dem er spørsmålene om hvilke politiske alternativer vi står overfor og partienes holdninger i konkrete saker, viktigst. Derfor håper vi i det lengste at valgkampen vil dreie seg om dette. Men vi frykter en annen utvikling, fordi flertallet av politikerne ønsker det. Det er vi alle lite tjent med.

Ta til vettet

En gruppe demonstranter i Alta, med Folkeaksjonens leder i spissen, truer nå med at de vil la seg fryse i hjel i det såkalte nullpunktet i Stilla. Dette skal være den siste, desperate handlingen for å redde elva fra utbygging, og er en bekreftelse på at enkelte vil kunne ta i bruk hvilke virkemidler som helst for å hindre anleggsarbeidet. Det er all grunn til å ta truselen alvorlig.

Ikke minst derfor er det nå nødvendig å appellere til Folkeaksjonen og utbyggingsmotstanderne om å ta til vettet. Det som nå kan skje i Alta, overskrider alle rimelige grenser for den motstand mot lovlig fattede vedtak man kan gi seg inn på her i landet. Selv om vi hele tida har vært motstander av Alta-utbyggingen, vil vi igjen anmode om at det vises besindighet. Regjeringen er i sin fulle rett til å sette stortingsvedtakene ut i livet, uansett hvor ukloke vi mener disse vedtakene har vært. Dette synet bør nå respekteres av alle, slik at vi unngår at denne saken ender i en ren tragedie. Fredelige demonstrasjoner fra motstandernes side er fullt berettiget, uvettige handlinger er noe helt annet.

BYEN

Tikkanen:

Supermaktenes målsetting er en totalt selvutslettende militær overlegenhet.

Atomvåpnene og skolen

Oslo lektorlag arrangerer tirsdag 13. januar et fellesmøte for realfaglærere om emnet «Atomvåpnene og vår undervisning».

Professor i matematikk Erik Alfsen vil innlede til debatt, og det er fagseksjonene i biologi, fysikk og matematikk som er arrangør. Alle interesserte skolefolk er velkommen til møtet som holdes i Lektorenes Hus, Wergelandsveien 15, kl. 19.30. Altså tirsdag!

Enda noko-

Det vart ikkje gitt grønt lys
til tapre jegersmenn
med kløande hagler i armkroken
for å skyte nabokatta
om dei såg henne trø over marka.

Av og til sigrar vettet
over det der folkslaget
som kjem på slike forslag
og har lyst til handling.

Ja, men det er da noko -?
Ein blir smånøgd, nemleg.

Guri

Unge Kunstneres Samfund

— åpner i kveld, torsdag, kl. 19 utstillingen «Nye medlemmer».

Adressen er Rådhusgt. 19. Utstillingen er åpen til 25. januar.

Historien om Groruddalen

Forfatteren Eivind Heide har gjennom mange år samlet stoff og skrevet artikler om en rekke områder i Groruddalen. Endelig ble det bevilget penger slik at boka om Groruddalen kunne utgis. Det er blitt en vidtfavnende bok, spekket med interessante opplysninger. En gang en fjordarm, ble formet ved et veldig leirfall fra Stovner Tokerud området for åtte år siden.

De fleste stedsnavnene i dalen er gamle gårdsnavn, og vi får vite mye om forholdene på gårdene gjennom tidene, også gjennom muntlige beretninger fra gamle groruddøler. Eivind Heide kan mye om sagn og eventyr, gjerne med huldre, nisser har romstert og dauinger spøkt der veldige blokker nå er reist.

Fortellingen om veiene, Trondheimsveien og Strømsveien, og de mange som ferdedes der, fra vikinger til pilegrimer, driftekarer og plankekjørere, gir det store sus tilbake til fjerne tider.

*

Boka er blitt et vektig bidrag til Oslos historie. Den bør stå i bokhylla i de mange tusen hjem i Groruddalen, slik at de som bor der kan trekke trådene bakover og oppleve mangfoldigheten i sitt nærmiljø.

EGLI

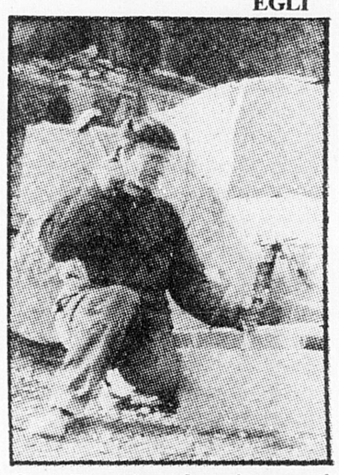

Grorud-granitten har gjennom tidene vært ettertraktet byggestein. Her ser vi Thorbjørn Kristiansen, en av de siste steinhoggerne.

Fruer kan brukes til så mangt

På nyttårstur i Lillomarka så jeg ingen andre markatravere med Nei til forhåndslagring og Nei til atomvåpen. På den annen side var det ikke et menneske, kjente eller ukjente, som kommenterte merkene mine. Emblemer av ymse slag pynter saktens opp på turklærne, det samme gjelder dekorasjoner på uniform og smoking. Men: Den som er en hund etter slike pyntegjenstander, kan dessverre komme opp i situasjoner hvor andre må rake kastanjene ut av ilden med glotang. Det finnes lyngbranner som *må*slukkes. Nærmere om dette neppe senere.

På Lilloseter og Sørskogen er man alltid ivrige Dagblad-leseres og spør stadig hvem fruen fra Røa er. Dama fikk sin stubb for en tid siden. Jeg kjente henne i 1944 en gang, siden har jeg ikke sett henne. I den korte skissen forsøkte jeg å gi et bilde av hvordan hun trolig er idag. På Røa bor hun fortsatt og som meg selv er hun forlengst i besteforeldre-generasjonen.

Sant og si så dreier svært mye seg nå om fruen fra Grefsen. Derfor føles det påtrengende nødvendig å underette flest mulige om hennes eksistens. Det er vel og bra med munn til munn metoden, men noen vakre kort er heller ingen dårlig måte å markedsføre personlige opplevelser på. Noe lett liv har dama ikke hatt, i så måte passer vi mer enn godt sammen. Jeg takker herved Dagbladet for å ha formidlet kontakten. Hun er lommekjent i Lillomarka, og er som skreddersydd til jobben som korrekturleser. Sin verneplikt som mor har hun avtjent på en flott måte, fire sønner har hun skjenket gamle Norge. Dessuten har hun tatt godt vare på dem, og lært dem at det ikke er nødvendig å sulte ihjel ved isden av brødboksen og kjøleskapet. Idag gjør hun samfunnsnyttig jobb i helseetaten på nattskift. Lillomarksvårer er alderen. Det kan ikke bebreides verken henne eller meg at hun er skjønn som høstfargene ved Kjulstjern, og at hun har både humoristisk sans og er utstyrt med en skolert syngestemme.

Den som får i stand ordninger som noen finner grunn til å misunne en for, er gjerne utsatt for hatske angrep. Også slik denne gangen. Aksel Sandemose og jeg satt en hel kveld og diskuterte emnet. Skrevet om det har han også.

Håkke som er og vel så det, sier Stomperud, soldatnummer 91. 91 var også mitt befalselevnummer i Stavern da fenrikstjerna ble revet av og erstattet med skolestriper. Men det som teller nå er at Lillomarka blir en bok som både Einar Udnæs og undertegnede kan være bekjent av. I 10 år har publikum etterlyst produktet. Den som lever får se, vi holder saktens til april de fleste av oss. Ellers er skiføret brukbart uten overvann og venstremagisteren elsker jeg like meget fortsatt.

Eivind

Dagens lille overhørte i Vika-polet

— Har De noe rimelig?
— Vi har en alkoholfri Aperitif Bitter Belligrimo, italiensk, svakt kullsyreholdig, til kroner 6,- pr. halvflaske.
— Hva koster en helflaske?
— Står ikke oppført på lista.

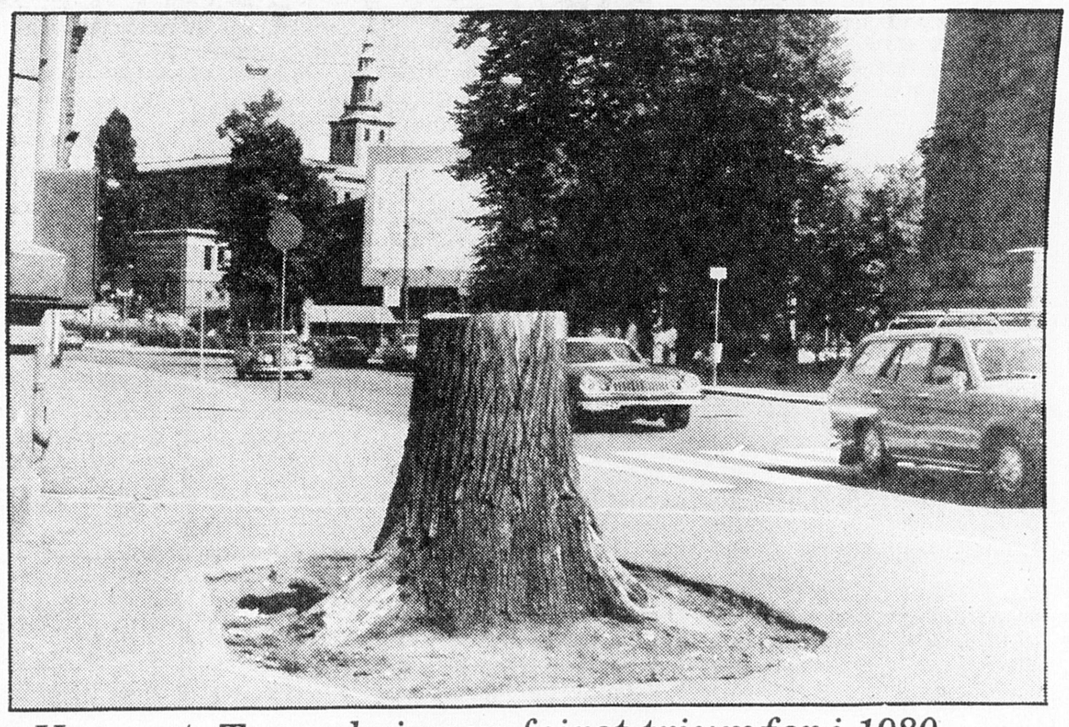

«Hogg-et-Tre»-aksjonen feiret triumfer i 1980 - -

Sverre Heiberg

Det gleder meg

— av fullt hjerte at det enkle, gode, i beste forstand «folkelige» humør ikke er helt bannlyst i vårt kalde alvorsland:

Før morgengymnastikken i radio ved 6.35-tida onsdag 7/1 spiltes Rolf Just Nilsens framføring av visa (husker dessverre ikke tittelen) med refrenget «Ja, ikke bare små — men store, svære óg...» og «Ja, ikke bare gå — men går på tryne' óg...», vel De skjønner kanskje hva jeg sikter til?

Hvilken boblende humor! Herregud, som om vintermørket og kulda forsvant! Ingen moralsk pekefinger, ingen kvasifilosofering, — bare fabelaktig moro på et høyt artistisk plan... Takk!

Morgenfugl

For 50 år siden

Dagbladet

8. januar 1931

Igåraftes bragte Dagbladet den teaternyhet at Per Aabel skulde debutere på Det nye teater i «Det svake kjønn». Vi har idag talt med den unge mann pr. telefon. Han synes det formelig er leit at sannheten om hans sprang til scenen er sivet ut.

— Det kan jo hende at fru Christenen tross alt ikke finner å kunne bruke mig.

— *Har De alltid hatt lyst til å bli skuespiller?*

— Ja, og med det for øie har jeg studert både hos Reinhardt og i Paris i flere år. Men dansen og musikken lå mig like nær, og så startet jeg på det felt, for å bryte litt på familiens tradisjon...

Vi gifter oss

lørdag 10/1: Torunn Yttri Meldal, Oslo, og Hal Thomas, Wells, England.
Adr. for dagen: «Sunleaze», 83 Bath rd., Wells, Somerset, England.
9/1: Annie Kristin Kjor Torgersen og Nils Asbjørnsen. Adr. for dagen: Bankveien 15 c, 1347 Hosle.

Født

Stavanger 28/12-80: 2 gutter!
Anne og Oddne Klopstad.
Bærum sykehus 3/1: Stine fikk en søster.
Grete Hjermstad og Kåre Kirkevik.
Ullevål sykehus 5/1: Avkommet er ankommet i god tid.
Jan og Bo, Malfrid E. Blindheim og Per H. Midtstigen.

Dagbladets kronikk 8. januar 1981

Nils M. Knutsen:

Idar Kristiansens romanserie

I denne kronikken tar Nils Magne Knutsen for seg Idar Kristiansens høyt priste romanserie om den finske innvandring til Nord-Norge. Romanen er av en norsk jury innstilt som norsk kandidat til Nordisk Råds litteraturpris. Knutsen har sterke innvendinger mot juryens dom.

To høyt kvalifiserte litterære juryer har i løpet av høsten gitt Idar Kristiansens romanserie ekstremt positiv vurdering. Jeg kan godt forstå at man kan finne positive trekk ved serien, men slik jeg leser bøkene, har de også en del grunnleggende svakheter som gjør en positiv totalvurdering problematisk. Kort sagt: Jeg mener oppvurderingen av Kristiansens bøker er et godt utgangspunkt for en ny runde i den gamle debatten om hvilke kriterier vi bygger på når vi skiller mellom godt og dårlig.

I en romanserie på 4 bind, hvorav 3 nå er kommet, vil IK skildre den finske innvandring til Nord-Norge i siste halvdel av forrige århundre. IK har valgt å skildre denne omfattende prosessen først og fremst gjennom én dominerende hovedperson, Heikki. Et sentralt anliggende for forfatteren blir altså å kombinere en holdbar historisk analyse med en individuell menneskeskildring. Heikkis liv skal være representativt, typisk, hans erfaringer skal være typiske, han skal legemliggjøre en *gruppes* erfaringer. Et flertall norske litteraturkritikere mener tydeligvis at IK har maktet denne vanskelige oppgaven. Jeg for min del er foreløpig ikke helt overbevist, og jeg skal i det følgende forklare hvorfor.

Ubehjelpelig

IK innleder seriens første bind med å opplyse at han av hensyn til handlingen har vært nødt til å forlenge Krimkrigen med ett år. Jeg tror kanskje at norske kritikere ville reagere negativt på en historisk roman der den 2. verdenskrig var blitt forlenget til 1946 på grunn av hovedpersonens reiseplaner. Men kritikerne ser ikke ut til å ha reagert på at IK er nødt til å forandre verdenshistorien for å få sin hovedperson ut av Finland.

Jeg trekker fram denne detaljen fordi den er eksemplarisk. Den forteller i all sin enkelhet om tre grunnleggende svakheter ved forfatterens måte å behandle stoffet på: For det første forteller den om forfatterens tekniske ubehjelpelighet. For det andre forteller den om hans manglende seriøsitet som historiker. Og for det tredje forteller den om hans problemer med å forene det historiske stoffet med den individuelle menneskeskildringen.

Disse svakhetene slår tydeligst gjennom i bind 2 og 3. Fordi jeg har arbeidet en del med nordnorsk litteratur og historie, ville jeg foretrukket å argumentere ut fra bind 2, der Heikki opphold er seg i Finnmark og altså konfronteres med den nordnorske virkeligheten anno 1856. IK's skildring av denne virkeligheten er det grunn til å stille enkelte spørsmålstegn ved. For aktualitetens skyld skal jeg imidlertid begrense mitt eksempelmateriale til det nyss utkomne bind 3.

Fiktive problemer

Et påfallende trekk ved bind 3 er at det i sitt grunnriss er en gjentakelse av bind 1: Heikki er tilbake på farsgården, han bor der en sommer, bryter opp utpå høsten og tilbringer siste delen av boka på en strabasiøs og eventyrlig reise nordover i Finland. Jeg synes det er vanskelig å finne noen vesentlig fornyelse av problematikken fra bind 1, selv om Heikki nå er blitt voksen. Heikki opplever mye, men han opplever lite som kan kaste lys over romanseriens tema. Grunnen til det er at Heikki stort sett gjør uviktige og atypiske erfaringer. Og grunnen til det igjen er at forfatteren stadig vikler Heikki inn i uviktige og atypiske problemer. Et eksempel:

Bind 3 åpner med en sterk scene. Heikki og hans samboerske, Inkeri, er på grunn av matmangel nødt til å jage den 10-årige Juhani, Inkeris søstersønn, ut av huset. De voksne har det vondt da han er gått:

«Makteslaus slapp Heikki knyttneven ned på bordplata. En ubestemmelig lyd tvang seg opp av halsen og ut i halvmørket. Du grønnskodde satan! Du -! Åh, Gud!» — Og Inkeri synker sammen: «Jumala, koffer tvinge du mæ tel nåt så fælt!» (s.10-11).

Ute er det snøslaps og stri nedbør og lang vei til folk for en utsultet 10-åring som dessuten tilsynelatende ikke vet hvor han skal ta veien. Og alvoret i det hele blir tydelig understreket: «Det e jo ikke bare han (Juhani) som det gjeld livet for no. . .» (s.15).

Men så gjør forfatteren et par kunstgrep, og vips er krisen over: Heikki og Inkeri kommer fram til at de jo kan reise til Norge, og da kan Juhani være med! Det var altså unødvendig å jage ham ut! Norge har vært familiens stadige samtaleemne, men i ren distraksjon har Heikki og Inkeri et øyeblikk glemt å tenke på denne utveien.

Og så viser det seg etter hvert at både Juhani og de voksne utmerket godt visste hvor han skulle ta veien, nemlig til den rike og joviale handelsmannen Mikko, en venn av familien som tidligere har bedt om å få ha Juhani hos seg.

Kort sagt: De problemer som presenteres så skjebnetungt innledningsvis, opløser seg i løse luften, og leseren oppdager at han er blitt holdt for narr. Det han et øyeblikk trodde var *virkelige* problemer, viser seg bare å være forfatterens lille lek.

Ikke det nødvendige, men det tilfeldige.

Det grunnleggende ved Heikkis, Inkeris og Juhanis situasjon utover sommeren 1867 er at de mangler mat, og de går en ny hard vinter i møte og at deres framtid i høy grad avhenger av kornhøsten. Hvordan for-

arne skouen

YTRING

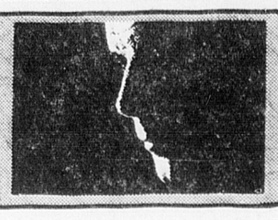

SENSASJON

i norsk barnepsykiatri? Den sto omtalt i Aftenposten før jul, da dosent i psykologi ved Universitetet i Oslo, Anne-Marit Duve, fortalte i et intervju at hun hadde helbredet autister. Hos enkelte barn hadde hun også forebygget autisme. Disse oppsiktvekkende utsagnene er senere blitt imøtegått av Arne Heldal i samme avis, og av Willy-Tore Mørch og Lennart Lomell Jensen her i Dagbladet. Heldal avviste Anne-Marit Duves påstander utfra sitt kjennskap til internasjonal forskning på området, og fant det særlig betenkelig at Duve hevder psykiske årsaker til syndromet, en ellers forlatt teori. Mørck og Lomell Jensen skriver i sin konklusjon:

Den beskjedenhet som dette alvorlige problem fordrer, burde beveget Duve til å presentere sine idéer i debattfora hvor de kritisk kan granskes.

■

For min del har jeg i det lengste trodd dosent Duve har vært offer for misforståelser. Det dreier seg om vanskelig stoff for journalisten, lett å gå seg vill i. Men i et svar til Arne Heldal i Aftenposten i forgårs, gjentar hun forsikringene om at hun har «lykkes i å behandle og forebygge autisme». Da må jeg minne henne om at hun på avisens spørsmål om hva autisme er for noe — i det første intervjuet — svarte at «det er det ingen som vet med sikkerhet». Jeg spør med Heldal: hvordan kan hun da vite at det er autisme hun har behandlet og forebygget?

■

Det kunne ikke falle meg inn å underkjenne det over 30 år lange slitet dosent Duve har bakom seg i arbeidet med autistiske barn. Uten tvil vet hun det meste, der hvor ingen vet alt. Men av intervjuet i Aftenposten framgår det at hun bruker «kroppsorientert behandling, som bygger på Nic Waals metoder».

Denne metoden er jeg fortrolig med, fordi jeg opplevde Nic Waals arbeid med den. Psykologen og filmmannen Ulf Greber tok opp en film av Nic Waal i virksomhet, den er vist i utenlandske fagfora og vakte interesse. Men det er viktig å understreke at Nic Waal selv aldri antydet at hun var nådd fram til en teknikk som kunne forebygge eller helbrede. Hun sa til meg at hun antakelig var i ferd med å finne en metode for å stille diagnose, verken mer eller mindre. Men i forskningen med å innringe ekte autisme, var dette et viktig skritt framover, hvis metoden holdt hva den lovet. Sikkert er det at hun ikke forespeilte fortvilte foreldre noe håp om helbredelse. Jeg vil si tvertimot.

■

Selvfølgelig kan dosent Duve hevde at hun har fortsatt Nic Waals forskning, og har nådd målet. I så fall erklærer jeg meg enig med Arne Heldal: hun er en verdenssensasjon i internasjonal barnepsykiatri, og skylder tusener foreldre kloden rundt å offentliggjøre sine funn. Men om dette skriver hun i Aftenposten i forgårs:

De vitenskapelige publikasjoner vil komme før eller siden, det er ikke alltid lett å få tid til alt så raskt som man burde.

Dette er ikke overbevisende. En forsker som vet at hun har løst en av barnepsykiatriens vanskeligste gåter — med ufattelig lykkefølelse for alle som blir hjulpet — finner alltid både tid, anledning og økonomisk støtte til det største som er hendt norsk forskning siden Asbjørn Følling. Om det er hendt.

Tungt bevæpnet sikkerhetspoliti er et vanlig syn i gatene i Buenos Aires og andre større byer. (Foto: NPS)

GENERALENES ØKONOMER ELLER ØKONOMENES GENERALER?

■■ Jeg står ved Pablo Nerudas grav på fattigkirkegården i Santiago. En plate på en liten skuff i en kjempekommode av graver. 23. september 1973, står det; knappe to uker etter kuppet døde han. På noen få kvadratcentimeter har masse mennesker skrevet sin lille hilsen — kamerat Pablo — takk for inspirasjonen du ga oss — vi skal følge deg til seieren. Og Neruda svarer:

«Jeg kunne skrive de tristeste dikt
i natt — —
kunne skrive, for eksempel
«Natten er med stjerner —
de blinker blått, stjernene, i det fjerne —
nattevinden snur på himmelen og synger».

Av Johan Galtung

■■ Men i det fjerne, der Santiagos store overklasse har sine graver, blinker det i marmor på gravplassene, små kapeller, med Chiles kjente navn, de baskiske dobbelt-r'ene, gamle spanske navn, engelske. I døden som i livet — en brutal, skrikende klasseforskjell. Og et lite spinkelt forsøk, tre små år, 1970 til 1973, på å snu litt om på det, heve de små og fattige noe opp, skjære vekk litt av de rikes privilegier, minske forskjellen noe.

Kontrast

De har det godt, Santiagos borgerskap, nå for tida. Øyne som mine, som lærte Santiago å kjenne i begynnelsen av sekstiåra, ser den skarpe kontrasten. Aldri har borgerskapets Santiago, hele det nordøstlige hjørne oppover mot fjellene vært så vakkert, så nymalt, så glitrende *rikt*. Bysentret er fullt av gågater med overfylte butikker, alt importert. Alle borgerskapets leker er der, farge-TV og biler, og krigsleketøy for barna.

På fem kanaler kan tanketomt kommersielt vrøvl beskues, programmer så elendige at selv amerikansk TV blir som en kulturopplevelse. Det typiske programmet er en gjettekonkurranse mellom småbarn, og premien er et kjøleskap, en motorsykkel — hva som helst som kan få forbruket opp. Og det virker: Selv det laveste lille borgerskap, med en lønn på 150 dollar i måneden, bruker halvparten på avbetaling på fargefjernsynet. Og kommersialismen når også de fattige: Fra Hongkong, Singapore og Taiwan kommer overflod av billige tekstiler, tolv skjorter for tre dollar. Fra Korea og Brasil kommer biler, fra Japan kommer alt mulig, fra Kina utrolig billige kurver, glass og boller. Ennå finnes reklame for amerikanske og européiske produkter, men det er verdens sørøstlige hjørne som leder an.

Det nye maktsentret

■■ *Callampaen.* Slummen, alle fattigbyene rundt et Santiago som nå alt i alt har fire millioner innbyggere. En del av de 14,6 % arbeidsløse i landet — den høyeste arbeidsløsheten i hele Sør-Amerika — holder til her. Bleke barn, feilernærte; de spiser tyggegummi og prøver å leve av å selge tyggegummi, av å tigge, ofret på denne politikks alter. Bare noen kilometer unna spiller overklassens barn tennis på golfklubben, sunne og friske på legeme om ikke på sjel. Far arbeider i eksport-/importfirma, han kan betale privatskole, så er det et tanketomt universitet hvor filosofi og samfunnsforskning er blitt til handelsskoler og bedriftsøkonomiske institutter.

Og Pinochet, tydeligvis en mann som har tatt mål av seg til å bli Chiles Franco, skal innsettes som president i mars, antakelig for to ni-års perioder, fram til 1998. Det utbombede presidentpalasset gjøres i stand. I det nye maktsentret der hvor militærklubben og den brasilianske ambassaden ligger side om side, gleder de seg. To tredjedels flertall for dette ved folkeavstemningen 11. september var vel forfalsket, men storparten av borgerskapet gleder seg like fullt. De tjue tusen som ble drept, de åtte hundre som er forsvunnet i henhold til kirkens lister minnes med uhygge. Men den største uhygge ligger kanskje i hvor raskt en kommersialisme som skal gjøre hele Chile til en *duty free shop* trekker et glemselens slør over det hele.

30 000 forsvunnet

■■ Men ikke i Argentina, i hvert fall ikke ennå. *Tretti tusen forsvunnet.* Ti prosent av befolkningen, 2,5 millioner, er flyktninger utenlands (om lag samme andel som av Cubas befolkning). Fortsatt demonstreres det på Mayo-plassen, for eksempel en stor protest 10. desember for å støtte mødrene, med arrestasjoner. Pressen er det ennå liv i: *La Prensa,* dypt konservativ, har rasende lederartikler hver dag mot regjeringen, og hyllest til Esquivel og takk for Nobelprisen. Men Buenos Aires, som i sekstiåra var et oppkomme av kultur og livsglede, er i dag triste, grå mennesker som snor seg fram i den enorme varemengden. Kulturlivet er lammet, politisk liv lammet — unntatt:

— Det er om natten de kommer. Men ikke midt på natten, de vil gjerne at folk skal se det som skjer, for å bli skremt. De sperrer av et kvartal, trekker folk ut, inn i bilene. Og så forsvinner de. Vekk, ut i natten. Det sies at de tar dem opp i fly, av og til til en konsentrasjonsleir, andre ganger flyr de opp i fjellene, åpner døra, og — — —.

Gammelliberalisme

■■ Hva er det så de vil, disse regimene, etter kuppene i september 73 og mars 76? At de ønsker å knuse venstresiden, og ikke bare de såkalte ekstremister, det vet vi — men hva vil de utover dette? Gammel-liberalistisk markedsøkonomi, vekk med subsidier og tariffer og velferdsstat og trygder, privatisering av alt unntatt militær og politi — inkludert helse- og skolevesen, alt dette er velkjent. Men deres politikk går langt lenger i sitt siktepunkt — om de greier å realisere det er noe annet. Det dreier seg i realiteten om gigantiske forsøk på å skru utviklingen tilbake til det som var gullalderen for de rike og privilegerte i disse samfunnene, for eksempel perioden 1880—1930 for Argentina. Et samfunn basert på primærnæring og handel, på landbruk og kvegdrift, og for Chiles vedkommende gruvedrift (kopper, molybden) og tømmer. Råvarer *ut,* forbruksvarer *inn.* Det dreier seg i begge land rett og slett om å avskaffe industrien, sekundærsektoren, bygge den ned til et minimum ved å utsette den for uhemmet konkurrane med import utenfra. I Argentina er overvaluering av pesoen et av midlene — importen blir billig på den måten og de regner med at en sulten verden vil kjøpe korn og kjøtt.

■■ Den økonomiske begrunnelsen for dette er grei nok: den natsjonale industri var ineffektiv, produktiviteten for lav til å rettferdiggjøre de lønnsøkningene fagorganiserte arbeidere greide å få presset gjennom. Produktene var — med visse unntak — ikke det et kosmopolitisk borgerskap ønsket å se i sine hjem og garasjer. Vekk med det!

Splitt og hersk!

■■ Men den politiske begrunnelsen, som ligger like under overflaten, er mer vesentlig. Ved å utsette hjemmeindustrien

Johan Galtung er nylig kommet tilbake etter over en måneds opphold i Argentina og Chile. Her rapporterer han om hva han opplevde, og om hva som etter hans mening er i ferd med å skje.

for ren konkurranse eliminerer man ikke bare industrien gjennom den uendelige rekken av konkurser som nå hører til dagens orden i begge land. Man eliminerer arbeiderklassen og dermed en kilde til sosial protest og revolt. Og ikke bare det: Man eliminerer også en nasjonal klasse av bedriftsledere som ofte danner grobunn for liberal kultur, ikke bare liberal økonomi (i Argentina ble de f.eks. nektet å holde møte i desember). Her er det ikke bare sørøst-asiatiske regjeringers politikk med transformasjon av selve arbeiderbegrepet fra kraftige menn i mekanisk industri til unge, lette kvinner i tekstil og elektronikk — her dreier det seg om avskaffelse av arbeiderklassen.

Det de ønsker er helt klart: Et Argentina/Chile hvor landeierne igjen vil dominere, sammen med handelsfolk, og vanlige mennesker vil være jordarbeidere eller funksjonærer/ekspeditører, som alle sammen kan håndteres av hver sin boss. Samtidig skal fagforeninger legges om ved at forbundene oppløses og streik og forhandlinger bare skal være mulig innenfor hver bedrift. Horisontale bånd skal løses opp, samfunnet skal splittes og spaltes i vertikalt oppbygde enheter, små nok til å gjøre kontroll ikke bare mulig men nærmest overflødig fordi det allerede er bygd inn i selve strukturen.

■■ Generalene har sine mål. De vet sånn noenlunde hvilket samfunn de ønsker. Og de later ikke til å ha noe problem med å finne mennesker med **økonom-utdannelse, fullt ut villig til å tjene dem. Eller — er det kanskje like meget omvendt? Økonomene som trenger sine generaler? I Argentina byttes Videla** i mars ut med Viola, men mesterøkonomen Martinez består. Ekstremt blå eller ekstremt rød: Enhver økonom som ønsker å prege et helt samfunn trenger et maktapparat for å undertrykke opposisjonen. Videla-Pinochet er for Chicago-økonomene det KGB og den røde armé er for Gosplan i Moskva.

■■ «Tre år varte Unidad Popular, Allende. Det synes så fjernt nå. Visst gjorde vi feil. Det var vanvidd å tro på kopper-eksport når internasjonal kapitalisme kontrollerte verdensmarkedet og gjorde alt for å knuse oss. Jordreformen gikk dårlig. Men folkebutikkene, varer som kom rett fra landsbygda og fabrikker ble solgt til folk uten mellommenn! Helse, utdannelse, melk til barn — er det en forbrytelse? Kulturen blomstret som aldri før! Skaperkraften, oppfinnsomheten, det boblet i folk. Kanskje var det vår største styrke, akkurat som vår største svakhet var sekterismen, den uendelige oppsplittingen i fraksjoner. Men for første gang hadde Chile et sosialt prosjekt, en visjon. De kom fra alle land for å studere og lære av oss. Og den chilenske arbeider så deg rett inn i øynene og hadde verdighet, *dignidad.*»

Men borgerskapet var truet, og de hadde sine maktmidler. Kapitalflukt. Fabrikker som rett og slett stengte snarere enn å gi mer makt til arbeidere. De rikes kvinner, godt inspirert fra USA og Brasil, ut i prosesjon med tomme kokekar for å demonstrere mot matmangel — — «og de banket på kasserollene sine med gullarmbånd og juveler. Det lød hult. Men de spekulerte i at politi nødig vil gå løs på et kvinneopptog. De hadde rett. Og imellomtida satt vi med sekterisme og fraksjonskamp, definisjoner og tolkinger. Og det fortsetter. Venstresiden i Chile er i dag lammet, den har intet alternativ, intet handlingsprogram. Det skyldes ikke Pinochet, men først og fremst vår egen splittelse. Den tidligere presidenten Frei var naturligvis intet alternativ. Og mange mennesker suges inn av kjøpepresset og konsumerismen, av alt leketøyet for store og små som i dag er ganske billig. Hvor lang tid skal det vare — — —. Dessverre skjønner ikke flyktningene hvor forandret Chile er blitt på disse åra.»

I det fjerne

■■ Ja, hvor lang tid skal det vare? *Må* det være slik at disse landene er dømt til likhet med økonomisk stagnasjon (Cuba, Nicaragua?) eller økonomisk vekst med grusom ulikhet (Bolivia)? Finnes det intet imellom, ingen noenlunde lykkelig kombinasjon av likhet og sånn passelig vekst for dem, mens mange verken får likhet eller vekst (Haiti)? Hvorfor er det slik at de eneste i Sør-Amerika som ennå synes å leve et noenlunde harmonisk liv er indianersamfunn oppe i fjellene, noenlunde isolert fra **den hvite manns økonomi og vanvidd, og fra** Limas **uendelige streiker, dersom de har en ikke altfor ubarmhjertig natur rundt seg?**

Ja, hvor lenge skal det vare? Neruda har et svar:

«Det er det hele.
I det fjerne er det
noen som synger.
I det fjerne»

I dag ser det fjernt ut. I morgen faller kanskje prisene på det de eksporterer, disse to landene, og hele det vanvittige general-økonom eksperimentet deres blir til intet. Intet varer evig, ei heller forsøket på å skru utviklingen tilbake. Måtte venstresiden da være godt forberedt!

---

holder så de tre seg til disse grunnbetingelsene?

Familien lever primært av jordbruk, men IK's skildring av dette jordbruket er svært summarisk. Den ene dagen er det snøslaps og veiene flyter av vann, men allerede neste dag «rotet Heikki opp den første åkerteigen så bra det lot seg gjøre. Og ettersom sola steikte grundig og moldskorpa tørket på timer, var han ikke sein om å slenge ut gudslånet» (s.32).

Det kan kanskje være grunn til å slå fast at det er ikke slik det foregår. Det er bare i dårlige romaner at våren kommer og flomvannet blir borte på en dag. Og det er bare i *riktig* dårlige romaner at våronna gjøres unna på samme dagen. Det er nå det ene.

Det andre er at dette skal være en skildring av en bonde som har hele sin framtid knyttet til kornhøsten. Med hvilken omhu ville en slik bonde stelle jorda? Med hvilken forsiktighet ville han så de dyrebare kornene? Med hvilken oppmerksomhet ville han følge kornåkeren utover sommeren?

Vi vet at de finske innvandrerne var dyktige bønder. Men bonden Heikki er merkelig uinteressert i det han driver med. Han nøyer seg med å «rote» i jorda og med å «slenge» kornet ut. Utover sommeren hender det han ofrer åkeren en tanke, men det er ikke ofte.

Men da driver han vel med matauk av annet slag? — Ja, det ville man trodd. Man ville ventet at innsamling av forråd ville dominert familiens liv — bær- og soppsanking, fisking i innsjøer og elver, innsamling av syregress og sløke, hva som helst. Det var nemlig dette den uthungrede nordfinske allmuen drev på med sommeren 1867.

Men ikke Heikki.

Det han og Inkeri er mest opptatt av, er hvordan de skal klare å bli gift. Selvsagt kan de bare reise til kirken og gifte seg, men for å gjøre det litt vanskelig for seg selv, så vil de gjerne ha presten til å foreta vielsen hjemme hos dem. Men så blir presten syk og så blir han verre og så trekker tida ut og til slutt dør han. Imens har Heikki vandret de mange milene fram og tilbake et par ganger for å spørre nytt. Han og Inkeri har ventet og forberedt seg, de har kranglet og de har festet i anledning bryllupet og de har i det hele tatt brukt en masse tid på ikke å bli gift.

Med andre ord: Mens den finske allmuen brukte sommeren 1867 til febrilsk matauk, bruker Heikki sommeren til å spasere langs veiene og bekymre seg om prestens feber. Vi har altså et nytt eksempel på at hovedpersonenes liv domineres av unødvendige problemer, og et nytt eksempel på at de gjør erfaringer som har liten relevans for det tema forfatteren vil belyse.

Sult

Men skildrer så ikke IK sult og nød? — Joda, f.eks. slik:

«Oh, Herre Jumala, se kordan vi har det! Tarman e stinn av bark! Kornbingan e sleika! Stivfrosne dauinga i sneskavlan fra sør til nord! Trur du mæ ikke, så gå ut å se!» (s.10). Etc.

Sult kan skildres på mange måter. Men om vi nå sammenlikner IK's skildringer med et par klassiske sult-skildringer i norsk litteratur, så oppdager vi en interessant forskjell: Verken Garborg eller Hamsun lar sine hovedpersoner *si* stort om at de er sultne. Desto sterkere opplever leseren hvordan sulten påvirker dem som mennesker, hvordan sulten gnager både i kropp og sjel, uthuler dem som mennesker.

Hos IK er det motsatt. Påstandene om sult blir til retorikk omkring personer som ikke egentlig er styrt av sult. Sulten *gjennomtrenger* dem ikke, preger ikke deres liv i hver detalj. Derfor kan Heikki så likegyldig «slenge» kornet ut, og derfor kan han tøve bort sommeren med sitt omstendelige gifteri.

Hungersnøden defineres av IK som selve drivkraften bak den finske innvandring til Nord-Norge. Om ikke forfatteren makter å gripe denne drivkraften, ikke makter å gjennomlyse den kunstnerisk, da mister han taket i det psykologiske grunnlaget for personenes handlinger. Og viktigere: Han mister taket i den historiske prosess han forsøker å skildre. Hans personer mister taket i det *nødvendige* og havner i det *tilfeldige.*

Men IK konfronterer oss jo også med en tiggerfamilie som virkelig sulter? — Ja, men raskt skyves de ut av synsfeltet. Og det er synd, for *denne* familien gjør interessante erfaringer, *denne* familien har direkte kontakt med de grunnkrefter som påvirket historiens gang i Nord-Finland i 1860-åra.

IK finner ikke plass for inngående skildringer av jordbruk, matauk eller sult. Til gjengjeld finner han plass for fire drikkegilder, tre av dem med tilhørende bakrus.

Dagbladet

Grunnlagt 1869

Ansvarlige redaktører
ARVE SOLSTAD
nyheter og reportasje
JAHN OTTO JOHANSEN
kommentarer og debatt

Adm. direktør
STEINAR SMEDSTAD

Adm. redaktør
HELGE G. SIMONSEN

Forsvaret i Alta

Heldigvis grep forsvarsminister Thorvald Stoltenberg inn i går mot planene om å bruke helikoptere med militært personell mot demonstrantene i Alta. Forsvarsorganisasjonene har også reagert på samme måte, og gjort det klart at forsvarets folk aldri må bli brukt mot norske borgere. Det er politiets sak å ta seg av sivile oppgaver her i landet.

Stoltenberg har under hele debatten om politiets planer i Alta holdt en klar, prinsipiell linje i denne saken, og det er prisverdig. Ikke minst med tanke på forsvarets renomé i befolkningen som helhet, har det vært viktig med en slik holdning. Det var betenkelig nok at sivilforsvarets kjøretøyer ble brakt nordover for å brukes av politiet.

Men hvor har tankene vært hos de folkene som har planlagt å bruke disse helikopterne i aksjonen mot demonstrantene? De måtte vite at planene gikk på tvers av forsvarsministerens klare uttalelser, og at de ville komme i konflikt med et meget viktig prinsipp. Det er mindre interessant at helikopterne formelt hører inn under Justisdepartementet, så lenge de er bemannet med Luftforsvarets folk i uniform og ledes operativt fra det militære.

Gisler er makt

Håpet stiger igjen. Vil de amerikanske gislene endelig bli løslatt?

Men de algirske diplomatene som er sendebud mellom Washington og Teheran føler plutselig lenker rundt føttene. Saken går langsommere. Det er det vanlige mønsteret. Lenkene er identisk med striden mellom fraksjoner i Khomeinis politiske sirkus.

Det er åpenbart sterke krefter som ikke vil frigi gislene. Gislene representerer et maktmiddel. Det er heller ikke usannsynlig at også Sovjetunionen er interessert i at gislene fortsatt blir sittende. Det kommunistiske Tudeh-partiet i Iran er Sovjet-vennlig, og partiets rolle i gisseldramaet er ikke ubetydelig. Sovjet synes for tida ikke å være interessert i en mulig forsoning mellom USA og Iran på grunn av Moskvas egne blodige forretninger i Afghanistan.

Sjansene for løslatelse er derfor små, hvis da ikke en mer moderat fraksjon i Iran plutselig skulle få overtaket.

Meningsmålinger

Kristelig Folkepartis nestformann Kjell Magne Bondevik er bekymret for hva meningsmålinger kan gjøre med det politiske liv i landet. De kan bli en svøpe for politikerne og gjøre dem til værhane-politikere.

Synsmåten er på ingen måte ny. Den lyder spesielt sterkt når politikere får seg presentert meningsmålinger de ikke liker. Vi innser imidlertid at Bondevik peker på en reell fare. Den skyldes likevel ikke meningsmålinger som sådan. Derimot gjør han helt rett i å rette søkelyset mot politikerne. Ingen har som dem vært med på å gi gallup et magisk innhold. De leser ofte målingene høyst bokstavelig, desimal for desimal.

Vi tror meningsmålinger gir politikere og andre nødvendig informasjon om samfunnet og samfunnsholdninger. Men de krever også noe av dem som bruker dem. Rett brukt og med tilbørlig hensyn til så vel politisk grunnsyn som politisk program, er meningsmålingene et godt hjelpemiddel for politikerne.

I BYEN

Tikkanen:

Det ville sikkert vært flere kvinnelige humorister hvis ikke mennene hadde ledd av dem.

Trikken og «romantrikken»

Trikken er på vei inn i bybildet igjen. Det viser ikke minst utviklingen på Kontinentet.

Det er nemlig behov for et transportmiddel som ikke drukner byene i blod, eksos, motorveier, parkeringsplasser og planløse kryss.

Pål Jensen har skrevet en fiks, oversiktlig og rikt illustrert bok

om «Trikken vår», ajourført helt til dagens situasjon. Den gir trikkene historikk i Oslo og andre steder og inneholder et veld av interessante og morsomme opplysninger.

Ikke minst minner forfatteren om at en bedret trikkeutgave nå er å se i mange byer på Kontinentet, vogner som kan gå på så vel vanlige bulebard-spor som T-banespor. De nye utgavene kan også få grønt lys når de ber, og det og byr på atskillig ny komfort.

Boka er på rundt 100 sider, og stor vekt er også lagt på det forfatteren kaller «romantrikken» med r, nemlig gamle dagers idylliske vogner.

Mange misliker trikken fordi den er i veien for deres egne biler. De glemmer at trikken, selv om den tar tre bilers plass, transporterer like mange mennesker som opptil 150 biler, sier Pål Jensen. Og det er tross alt transport av *mennesker* i en by som er selve kjernen i trafikkspørsmålet.

Bildet: Høka-trikk på Karl Johan.

Aran

*

Boka er et fint supplement til Kåre Fastings utmerkede historikk ved Oslo Sporveiers 100-årsjubileum i 1975.

D.S.

— Skal jeg hjelpe deg?

Ikke så ofte man hører denne setningen — verken fra voksne eller barn...

*

Asbjørn Hartmann, 74 år, opplevde det sjeldne: Etter en lang tur forleden dag tok han sjansen på Norabakken. Den kan være tung på sommerføre, nå midtvinters var den islagt. Det gikk fint halvveis opp i bakken, derfra virket det umulig. Skulle Hartmann legge seg på alle fire og krabbe lite ærverdig opp — eller ta den lange omveien hjem?

*

Det er da den tynne stemmen ovenfra roper: «Skal jeg hjelpe deg?» Hartmann ville gjerne slippe omveien og nikket. Så dukket det opp to kamerater av guttungen, akebrettet hang fast i et snøre som var frosset fast til votten.

Sammen halte og dro, og ikke minst skjøv ti-åringene Hartmann opp Norabakken. Vel oppe var det strødd og veien var kort hjem.

Takk!

Konkurranse om Oslo-skolens toppjobb

Det kan bli en spennende og også politisk dragkamp om jobben som ny skolesjef i hovedstaden. Helge Sivertsen skal som kjent gå fra borde 1. mars og skal takkes og feires, bl.a. med kommunal middag, har vi hørt.

Foreløpig er det ikke klart hvem som akter å stille opp til konkurranse om stillingen. Fristen går ut med lørdagen og skolestyret regner å ta saken i sitt møte 29. januar. Videre skal ikke denne ansettelsen, departementet skal bare godkjenne.

Det er imidlertid grunn til å regne med at både partipolitiske og skolepolitisk sterke søkere vil melde seg til denne attraktive stillingen. En skolenes og lærerorganisasjonenes mann kan være rektor Olav Røthe ved Oslo Pedagogiske Høgskole. Andre, skoledirektør Oddvar Vormeland, om han søker, og skoleinspektør Thorleif Storaas. Vi har også hørt nevnt Birgit Broch-Utne ved «Sosialpedagogisk», mens en «favoritt» som Olaf Kortner neppe er interessert i å flytte på seg fra Akershus.

Høyres favoritt synes å være Steinar Riksaasen (bildet), i dag «heldags» formann i skolestyret og med en periode bak seg som formann i arbeidskomiteen. Riksaasen har solid skolebakgrunn, bl.a. som rektor på Manglerud og Skullerud og er i øyeblikket kanskje den mest sannsynlige etterfølger til Sivertsen.

Kr. Folkeparti er selvsagt opptatt av å få en partifelle i denne viktige kulturpolitiske posisjonen som en skolesjefstilling er. Vi har hørt nevnt byråsjef Tor Holtan — Hartwig, men det gjenstår å se om han finnes i søkerbunken. Vi vet heller ikke om Arbeiderpartiets «skolemann», lektor og kommunalråd Sturle Kojen, akter å prøve seg.

-jem.

DEN MERKANTILE SPORTEN

— Og så spark'a gett. Er vel ingen som bruker spark i dag vel. Erre sport sånt no' da?
— Å jøss da. Har for 53,50 i tomflasker!

For 50 år siden

9. januar 1931

Det er lykkes Gyldendal Norsk Forlag å formå Olav Duun til å gå inn i juryen for den store nordiske romankonkurranse i Carl Nærups sted. Den norske jury kommer altså til å bestå av Olav Duun, Kristian Elster og Einar Skavlan.

På Colosseum

— arrangerer Afghanistankomiteen i Oslo en matinè søndag. Matinèen markerer åpningen av komiteens aksjonsuke og åpnes av Sølvguttene, videre blir det en kort appell av formannen i Afghanistankomiteen, Pål Hougen, og ellers deltar bl.a. Kjell Bækkelund, Ruth Tellefsen, Jens Graff, André Bjerke, Odd Eidem, Knut Skram, Lars Klevstrand, Brit Langlie og Per Theodor Haugen. Henny Moan er konferansier.

Kjære fuglevenner!

Ikke minst i jula så vi at alle har råd til å mette sine egne mager. Og har vi det, bør vi sannelig kunne ofre litt på våre venner småfuglene også!

De har det ikke greit nå, småfuglene, i sprengkulda. Jeg kan se hvor takknemlig de er for matsmulene på min veranda. Vær så snill:

La ikke småfuglene sulte og lide! Gi dem en skjerv av din egen overflod! Du vil ikke angre. Et godt år ønskes både fugl og andre venner fra

El Jucan

«Gjemensli'» på Polet

Før nyttårshelga var en mann innom et av byens fortreffelige salgssteder for statlig vin og brennevin for å erverve seg en butelje av det edle fluidum akevitt.

Det var praktisk talt tomme hyller akkurat da, iallfall svært slunkne, men ekspeditøren tryllet likevel fram en flaske av den ønskede sort (bildet), uten den velkjente etikett riktignok, men påført lapp med betryggende håndskrevet varebetegnelse: «Gammel Opland».

— Og innholdet var det gamle, gode, det, forsikrer kunden som er lattermildt innom Bysiden.

Flinke Oslo-fiskere!

Bladet «Villmarksliv» har registrert storfisk og kåret mestere blant sportsfiskere gjennom 5 år. Av resultatlista som offentliggjøres i det utmerkte, nye nummer framgår at hele 12 av Norgesmesterne er fra Oslo.

Bysiden gratulerer!

Storm i Stilla

Nå stormer det i Stilla
for Altaelvens være.
Nå fryser de som står der
og danner barriere.

Så statens rett ved politi
det frosne folk får fjernet.
Da er det vårt demokrati
mot dem som elven vernet.

CRA

Vi gifter oss

lørdag 10/1: Vigdis Rønneberg, Nordstrand, og Knut Aaneland, Bærum
Adr. for dagen: Villa Sandvigen, Gml. Mossevei, 1400 Ski

Født

5/1: Endelig kom Mari!
Kirsti Arnljot og Dag Urdal

Ringerike sykehus 4/1: Marte er kommet
Kari f. Slette og Harald Helleseter, Røyse

Gjøvik Fylkessykehus 5/1: Karen og Ingrid har fått en søster.
Eva Røise og Knut Boe Kielland

Nordland sentralsykehus 5/1: Ei fin søster til Martin og Audun.
Hilde Staxrud og Olav Gjetlund

Aker sykehus 3/1: En flott gutt
Marit og Tor Andersen

Prektige Vestheim skole fra 1893 samfunnshus?

Pedagogisk Senter skal flytte til Tøyen skole så hele bydelen regner med skikkelige lokaler for all slags sosial virksomhet — —

Sverre Heiberg

Dagbladets kronikk 9. januar 1981

Nils M. Knutsen:

Idar Kristiansens romanserie

Nils M. Knutsen fortsetter i dagens kronikk gjennomgangen av Idar Kristiansens romanserie om finnen Heikki som innvandret til Nord-Norge.

II

Romanserien inneholder ingen egentlig sosial analyse, men det fins en del forfatterkommentarer om sløve myndigheter og griske kapitalister som høster «femti fold» av fattigfolks arbeide.

Heiki konfronteres med to representanter for den økonomiske maktelite,handelsmannen Mikko og patron Sohlberg på Kengis Jernbruk. I begge tilfelle går det svært godt for Heikki. 10 års sult og fattigdom har ikke rokket ved hans posisjon som romanseriens store helt. Rolig og selvsikkert ordner han opp med makthaverne, som forresten viser seg å være noen riktige kjernekarer begge to.

IK vil tydelig gi et nyansert bilde av handelsmannen Mikko, som nok kan være hard, men som i alle fall hjelper «dem som e hjelpen verd» (s. 18). Heikki hører selvsagt til blant dem.

Møtet med patron Sohlberg er vanskeligere å svelge. Fattigbonden Heikki blir tatt hjertelig imot, han får omvisning på bruket, han får mat og husrom og dram attpå. Heikki og patronen blir de beste venner, de åpner seg hjertelig for hverandre og Heikki skjønner godt at det ikke er bare lett å være rik og mektig (s. 105). Patronen kan ikke omgås sine arbeidere i utrengsmål, men Heikki blir innbudt til en eksklusiv privatfest. Innbydelsen omfatter også adgang til et par fattige kvinner patronen har kommando over. I bakgrunnen skimter vi de fattige arbeiderne, men Heikki kommer lite i kontakt med dem. Han trives bedre i patronens skinnstoler.

Til dette kan man knytte et par spørsmål:

1) Er Heikkis møter med makthaverne representative — eller er det nye eksempler på at Heikki gjør atypiske og dermed mindre interessante erfaringer?

2) Dersom disse scenene er atypiske, kan man i så fall oppfatte dem som tilsløringer av den faktiske maktbruk handelsmenn og jernbrukspatroner utøvde i nødsårene i 1860-åra?

Potensen i sentrum

Kjønnsrollemønsteret i denne romanserien er et studium verd.Hovedregelen er at jentene er både kåte og villige, og Heikki erobrer brorparten av dem.

I bind 2 mobiliserer både forfatteren og Heikki adskillig indignasjon over en norsk handelsmann som har utnyttet en allmueskvinne seksuelt. Men verken hos forfatteren eller hos Heikki varer indignasjonen lenger enn til midt i bind 3. Da inviteres Heikki til å forsyne seg av de fattigkvinnene patronen har gående på gress, og han har god lyst til å unne seg «en smule ufornuft». Når han velger å si nei, er det fordi han er «fullstendig ute av trening» (s.108) og fordi han vil være trofast mot Inkeri. Men for øvrig har han ingen prinsipielle betenkeligheter med å nyte de smuler som måtte falle fra patronens bord.

Heikki skriver dikt, men til følsom poet å være har han en merkelig vulgær måte å omtale kvinner på. Desto mer respekt har han for sitt eget kjønn. Om sommeren, mens resten av den finske befolkning har det travelt med å overleve, har Heikki stunder til å stå og sole seg i sin egen potens: Han «var rede til å snu både nesen og kvisten sin mot nord. Ingen av dem hadde tapt seg, det han kunne merke. Iallefall ikke kvisten...» (s. 32)

Det mannssjåvinistiske høydepunktet kommer imidlertid like etter at Heikki har laget et dikt til Inkeri. Da kommer han på at man en gang tidligere har laget vers til en kvinne: «Men takket være Guds ufattelige nåde fikk han ta henne så grundig at hun unngikk versene. De burde begge være glad til!» (s. 40)

Så enkelt kan det altså sies: Det er ikke poesi, men pikk jentene trenger.

I tanker og holdninger minner Heikki mistenkelig om et menneske fra vår egen tid. Hans mannssjåvinisme kan derimot aksepteres som historisk korrekt. Problemet er bare at det fra forfatterens side ikke finnes noen kritisk distanse til disse holdningene. Og siden disse holdningene slår igjennom på flere plan i teksten, må vi anta at de er forfatterens egne.

Regionale myter

Heikkis tendens til å vikle seg inn i atypiske og uviktige problemer kommer tydelig fram i de to tredjedeler av romanen der de befinner seg på reise. Stort sett består reiseskildringen av en sammenhengende rekke eventyr og skrøner: Heikki møter en veritabel heks. Han risper henne litt i strupen og hekseblodet renner mens hun tilstår sin brøde og forteller hvor «skatten» hennes ligger. Skatten inneholder noen sjeldne mynter som Heikki drar til Kengis med, og der havner han på fest hos selveste patronen. Men svarteboka den kaster de i elva med det resultat at elva tar livet av Juhani. Og så får Inkeri sjokk og blir liggende stiv og stum i dagevis, og så føder hun et barn og så havner Heikki på fylla igjen — før de endelig på siste side sitter i sleden med kurs for Skibotn.

Og når handlingen er slik, da hjelper det lite at IK iblant sper på med statistiske opplysninger fra finsk historie. Forsøkene på seriøs historieskrivning drukner i skrøner. Og jo flere skrøner vi forteller, desto mindre er Heikki en typisk figur, desto mindre kan hans liv og erfaringer illustrere den finske innvandring til Nord-Norge.

En annen sak er at disse skrønene går direkte inn i en lang tradisjon m.h.t. litteratur om Nord-Norge og Nordkalotten. Denne tradisjonen, særlig dyrket av tilreisende forfattere, har

arne skouen

YTRING

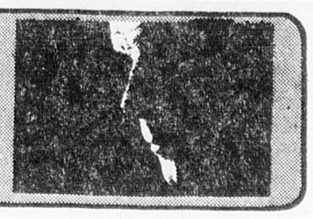

ALT

omkring Alta er usedvanlig. Denne sedate og urevolusjonære nasjonen — dorsk inntil det sauete overfor myndigheters vedtak — viser sivil ulydighet, utenkelig i de samme formene for bare ti år siden. Men nå knurres det forarget i Stortinget over at professorer ved Universitetet i Oslo viser slett eksempel, de som engang var til å stole på i etablissementet. Av alle ting steller en av dem med kriminologi som fag.

Jeg nytter høvet til å sende professorene Christie og Mathiesen min hilsen. Hadde jeg ikke sittet lenket til min skrivemaskin, hadde jeg skuffet sne med dem, enda jeg får kink i ryggen av det.

■

Det er usedvanlig at regjering og Storting også forarger seg over bruken av rettsapparatet, som utidige kjelker i veien for suverene politiske myndigheter. At rettslig overprøving er tradisjon og del av vår statsform sniffes det til av folk som burde vite bedre. Det er like usedvanlig at vi opplever mobilisering i politikammerne landet rundt, som til borgerkrig. Det er heller ikke det minste rart at hotellskipet — og de startklare helikoptrene — minner om onde dager.

Dessuten er det usedvanlig at et internt notat fra regjeringsadvokaten til hans oppdragsgiver finner vei til offentligheten, mens saker verserer for Høyesterett omkring Alta.

■

Det turde også være ganske usedvanlig at en regjering — utgått fra et parti med sterkt dalende stjerne, og med bekymring for folkemeningen — labber anelsesløs inn i denne konflikten på et tidspunkt som trenger alle antenner i beredskap. Det har vært gitt liten eller ingen plass for tvil om sakens rettferdighet og rettsskaffenhet.

Det har vært hamret firkantet på vedtak. Uansett innholdet i denne saken, og standpunktene til det, har den politiske markedsføringen vært slett. Men slik går det når signalet har vært gitt av en stortingspresident som har frabedt seg sivil ulydighet som norsk fenomen, uverdig demokratiet. Det er noe instinktsløst over så mye bastant retthaveri, og det er dårlig politikk overfor noe så labilt som folkemeningen.

■

For den lar seg tirre. Den er ikke upåvirkelig for det urovekkende faktum at også flertallet i Skjønnsretten påtalte feil i saksbehandlingen, som er regjeringens ansvar, påstrødd sand av Stortinget. Heller ikke er den upåvirkelig for stemmetallet i en så vidtrekkende dom — fire mot tre — når domsresultatet ikke bare betyr en elvs skjebne, men kan bli bestemmende for alt vi foretar oss i framtidige disposisjoner omkring et urfolks rettigheter.

Derfor har ikke politikerne — og slett ikke regjeringens talsmenn — hatt lykken med seg når de i økende grad har forsøkt å kriminalisere folkeaksjonen. Her har hele tiden Stortingets autoritet vært brukt som rambukk, for å gjøre oss til svikefulle demokrater, om vi fortsetter kampen mot utbyggingen av Alta. Men om Stortingets rolle skriver professor Torstein Eckhoff i Aftenposten i forgårs:

Feil i forvaltningens saksbehandling ryddes ikke av veien fordi om Stortinget samtykker i vedtaket. For Stortinget kan ikke ved et plenarvedtak sette strek over de lovregler om saksbehandlingen som det selv har fastsatt.

Det er på tide at forvaltningen slutter å misbruke Stortinget i Altasaken.

En levende sjel i akvarium

■■■ En fantastisk idé for en roman: Det har lykkes vitenskapen å frigjøre en menneskehjerne fra kroppen. Nå lever den sitt eget liv i en væske i et akvarium i den multinasjonale medisinbedriften Biochines. Ved hjelp vav ørene svømmer den omkring, ved hjelp av et stort øye lakttar den alt som skjer. Og i romanen «En levande själ» forteller den om det og om sine reaksjoner.

■■■ Den svenske forfatteren P. C. Jersild som har skrevet boka, har spesielle forutsetninger. han var lege, han kan gi sin beretning et faglig preg som får leseren til å godta fantasteriene uten videre. Men gjennom fantasteriene utkrystalliserer han en verden og et sett problemer vi straks kjenner igjen. Og det makter han fordi han er en samfunnskritisk forfatter på høyt nivå.

■■■ Hjernen ligger da og skvalper i sin væske, kjeder den seg ikke? Dens liv er mangfoldig. Hver dag får den besøk av professoren og hans hjelpere, professorens store drøm er at han ved dens hjelp skal skape det nye menneske — en mennesketype som ikke i mangel på fornuft handler mot sine egne interesser og truer sin egen eksistens. Det er da nødvendig å renske hjernen for alle minner, for alt tillært, og begynne på nytt. Derfor blir den utsatt for elektrosjokk, psykiatrisk behandling og en rekke andre manipulasjoner.

Men det er noe som ikke lykkes, alltid dukker det opp reaksjoner som ikke tilfredsstiller forskerne. Hjernen vil ganske enkelt ikke samarbeide, den har en egen verdighet å ta vare på, og den er selv utsatt for forskjellige impulser den ikke alltid forstår. Den er med andre ord menneskelig. Den forelsker seg i en av pleierne, Emma, den fører interessante samtaler med en dødsdømt hund og med en ape som også er forsøksdyr. Slike samtaler kan den føre fordi den etter hvert lærer seg forskjellige former for kommunikasjon. Bl.a. kan den ved sin egen konsentrerte tanke få andre til å forstå hva den vil, den kan til og med til en viss grad bestemme andres reaksjoner. Særlig blir det viktig for den å få en slik kontroll over en hånd som også er frigjort fra resten av kroppen og lever sitt egenliv. Den skal hjelpe hjernen å rømme.

■■■ Hva er det Jersild vil med disse fantasteriene?

Romanen er i virkeligheten en naturlig — og likevel overraskende fortsettelse av et stoff han arbeidet med i «Babels hus» som kom på norsk i 1979. Der forteller han om livet i et stort, moderne sykehus som blir teknifisert og rasjonalisert så sterkt at menneskene som arbeider der blir slaver av sine egne rutiner og av de store nødvendigheter. Sykehuset blir en umenneskelig, manipulerende institusjon.

Men vi kan gå videre tilbake i forfatterskapet — da finner vi at hos ham er et hovedtema dyrene som avmektige redskaper for menneskets eksperimenteringer, derfra fører linjen fram til mennesket som offer i dagens byråkratiserte og teknokratiserte virkelighet. Mennesket selv trer inn i dyrets rolle som objekt for eksperimenteringer i et avhumanisert, programmert samfunn. Slike tanker blir rendyrket i denne nye romanen.

■■■ Man kan si at Jersild opererer på to plan i «En levande själ». Det første er skildringen av vitenskapens amoralske holdninger. Her gir de seg praktiske utslag f.eks. i kyniske manipuleringer med hjernen, og de motiveres med det gode formål. Den fri vitenskap bruker sin frihet umenneskelig for å tjene menneskeheten — vi kjenner resonnementet fra vårt daglige liv f.eks. i politikken, i forskningen, i framtidsvyer forskningen åpner ved kloning osv. Dessuten manipuleres vi jo daglig med på høyst forskjellige områder — og høyst forskjellige måter.

■■■ For det andre opererer han på et eksistensielt plan. Hjernens liv blir bildet av et menneskeliv i vårt moderne samfunn. Dens problemer og følelser blir gjenkjennelige. Dens spørsmål: Hjernen er jeg, men hvor i hjernen befinner jeg meg, er vårt eget spørsmål om identitet.

Hjernen, uten forhistorie, hvordan skal den svare seg selv?

Apen frykter at den vil bli utsatt for eksperimenter som berøver den alle minner. Derfor overlater den minnene om sin fortid på apeøya til hjernen som skal oppbevare dem. Men apen forsvinner, hva skal hjernen nå gjøre med dens minner? Den dikter seg selv inn i dem, apens minner blir hjernens fortid.

Av Simen Skjønsberg

Hvor lenge får det vare? Vitenskapen er ikke interessert i hjernen som vesen. «Vi behøver ditt vett. Ikke deg», sier professoren. Denne helt materialistiske menneskeoppfatning leder fram til romanens klimaks — og det er ikke hyggelig. Samtidig er det tydelig at professoren selv er et offer for sin rolle.

■■■ «En levande själ» er en fantasirik og eggende protest mot avhumaniseringen av samfunnet og vitenskapen, mot oppvurderingen av det rene intellekt på bekostning av menneskelig følelsesliv. Den er også en protest mot undertrykkelse, samtidig viser den frihets kompliserte vesen.

Også når dette sies, høres det ut som vi står overfor en uhyre vanskelig roman, fylt av subtil filosofi. Men det er galt. Den er subtil, den er i høy grad urovekkende og perspektivrik, den tvinger innpå oss en rekke meget aktuelle problemer vi blir konfrontert med i forskjellige former hver dag uten alltid å gjøre oss dem bevisst. (Vi må ruste opp for å bevare freden, vi må bringe elva under kontroll for å gjøre samfunnet mer menneskevennlig osv.) Men den er skrevet i et enkelt språk, full av svart humor, full av ironi. Det er en overraskende prestasjon å behandle slike problemer så enkelt og — ja underholdende.

P.C. Jersild: En levande själ. Bonniers.

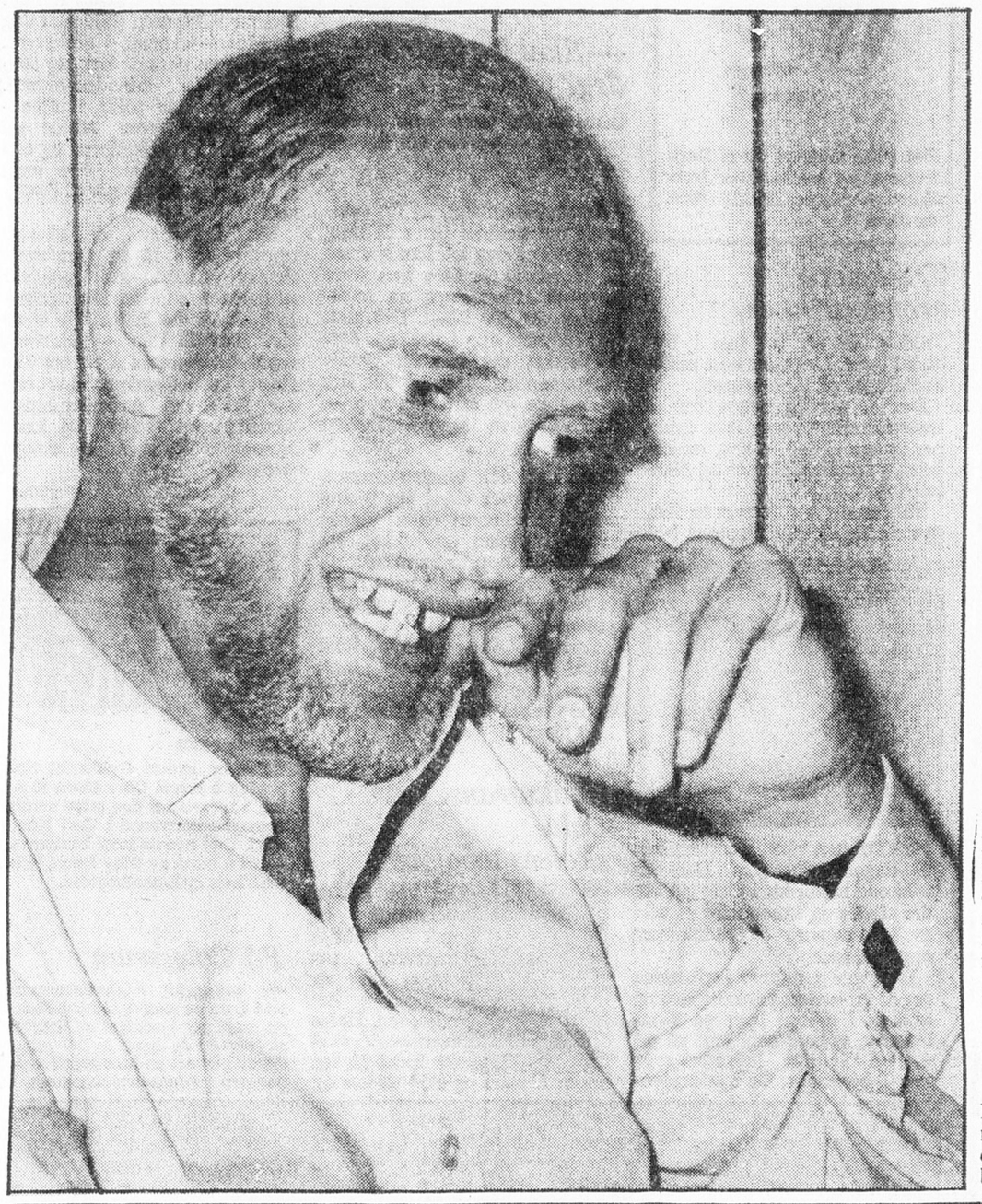

P. C. Jersilds nye roman er en moderne myte om mennesket og dets vilkår. (Foto: Simen Skjønsberg)

Bredde og kvalitet og lekkert å se på

■■■ Tett oppunder jul foreligger Filmavisa med dobbeltnummer, dvs. nr. 3—4 for 1980. Den preges — som sist — av bredde og kvalitet. Utseendemessig er Filmavisa ganske lekker og gir også av den grunn leselyst. Her virker det som om det utåndende GAM (Gyldendals ekspansive gjøkunge, hvis dødsårsak jeg ikke kjenner) har dannet skole når det gjelder utformingen, oppdelingen i seksjoner m. v.

Bra slik!

Av Thor Ellingsen

■■■ Det var nå det. Filmavisas leder er skrevet av Sølve Skagen og i den står bl. a. dette om høstens ordvekslinger rundt de nye norske filmene:

«Filmkritikken stanger mot mange av de samme hindringene som filmproduksjonen — ingen utdanningsmuligheter, intet levende teoretisk miljø, etc. etc. Her avdekkes nok et gapende hull i den norske filmsituasjonen. Kritikerne skulle forvalte en teorikunnskap som kunne befrukte norsk film, de skulle arrestere, korrigere og stake ut nye kurser; de skulle befinne seg i et dynamisk og utviklende dialektisk forhold til filmproduksjonen.» — Skriver Skagen og fordi denne aktive holdningen mangler, blir det fort til «at anmelderne synker ned på et vaskeseddel-nivå som truer med å gjøre kritikergjerningen til et sterilt pliktløp».

■■■ Dette er en situasjonsbeskrivelse så god som hvilken som helst annen jeg har sett. Den vitner iallfall om en sympatisk *forventning* til kritikkens rolle og muligheter. Som riktignok ingen av oss i lauget pr. i dag eller i overskuelig framtid kan gjøre seg håp om å innfri. Filmkritikerlagsformann Per Haddal leverer i samme Filmavisa bl. a. en del svar på hvorfor det er slik.

■■■ Markant motsatt av filmtidsskrifter flest, består Filmavisas redaksjon av aktive filmarbeidere, godt forspent med teori og praksis. Og redaksjonens kritiske linje er hovedsaklig konsentrert om norske filmer og tilstander: Andrew Szepesy, som også er leder for Studioeavdelingen/ Norsk Film A/S, tar systematisk for seg den norske filmhøsten og disitribuerer ros & ris etter skjemaet: Tema — manus — regi — kamera — lyd — klipp, osv. Jeg leser ham med stor interesse, men er ikke sikker på om jeg vil kalle det kritikk eller konsulentarbeid i etterhånd.

■■■ «To tapte investeringer» kaller Oddvar Foss høstens to hardest rammede ytelser: «La elva leve!» og «I ungdommens makt». Han polemiserer mot dem han mener har brukt Greve og Skolmens arbeider «som det endelige beviset på norsk films elendighet». Og han ser filmene som ekstreme produkter av en situasjon framkalt av «(minst) ti års grundige forsømmelser» preget av manglende «filmteknisk kunnskap og filmkulturell forståelse».

Mette Newth, medlem av storredaksjonen, tar for seg regissøren Espen Thorstensons barnefilmproduksjon. Og hun formulerer også noen tanker om det å kritisere barnefilm, om vi voksne som vurderer på vegne av barnefilmens egentlige publikum, og de handikap vi bærer med oss i holdninger, arvtatt fra egen barndom.

■■■ Filmavisa har også et innlegg fra filmarbeideren Nicole Macé. Hun peker på det faktum at i redaksjonen for tidsskriftet (som ønsker å være en kritisk katalysator og talerør for norske filmfolks interesser) sitter formannen i Filmproduksjonsutvalget, Paal-Helge Haugen, foruten Sølve Skagen — medlem av samme utvalg — sammen med Andrew Szepesy, som leder Studieavdelingen.

Macé ser en maktkonsentrasjon her og spør bl. a.: «Er det riktig at den som egentlig er arbeidsgiver (Haugen, Skagen, Szepesy) også skal få lov til offentlig å bedømme det arbeidet som er gjort av arbeidstakeren?» Macé ser en fare i at samme personer «ikke bare har pengene» (les Filmproduksjonsutvalget), «men også ordet» (les Filmavisa) «i sin makt». —

Essensen av Filmavisas tilsvar her, er at det vil alltild være et spørsmål om hva makten brukes til. Og dette: Filmfolk og andre får for første gang innsyn i noe av den tenkning som foregår i produksjonsutvalget.

Annet interessant stoff i Filmavisa er den grundige behandlingen av den fine ungarske filmen «Angi Vera» (Veras læretid) og dens regissør, Pál Gábor.

Fra parnass og undergrunn

30-talls modernister

I Munch-museet er det ryddet plass for 30-talls modernistene. Utstillingen omfatter arbeider av Olav Strømme, Bjarne Engebret, Sigurd Winge, Gert Jynge og Rolf Nesch. Det dreier seg om Rolf E. Stenersens gave til Oslo by — Akersamlingen. Til og med 18. januar.

Preus Fotomuseum i Horten presenterer en separatutstilling av den tyskfødte Brigitte Stolpmann, født i 1954. Utstillingen er ikke altfor oppmuntrende, bildene har et felles tema: Tilintetgjørelsen, verden etter Ragnarok, den store katastrofe, etc.

Han sluttet å plystre

Trøndelag Teater har gått inn for forestillinger som henvender seg til et ungdommelig publikum og har hatt stor glede av dette. Det neste stykket av denne typen kommer i form av et gjestespill fra Nordland Teater, og tittelen er «Snekkeren som slutta å plystre». Det blir oppført på biscenen, tre ganger 12.-16. januar.

Bak stykket ligger en roman av Leif Esper Andersen, det er beareidet for scenen av Leif Sundberg og Pierre Dahlander. Hovedrollen Pelle spilles av Thor Aamodt.

et sterkt anekdotisk preg og dveler gjerne ved Nordkalottens evetyrlighet. Den jevne hverdagen, de sosiale mekanismene, de historiske drivkreftene blir gjerne skjøvet i bakgrunnen til fordel for underlige personer, pittoreske scener, sterke ord og kraftige gjerninger. Og denne forskyvningen har tradisjonelt hatt sterk appell til sørnorske kritikere.

IK's intensjon har utvilsomt vært å spre faktisk kunnskap om Nordkalottens historie. Et stykke på vei lykkes han selvsagt også, men først og fremst oppnår han å bekrefte en hel del reaksjonære myter om det eventyrlige liv i nord.

Vel talt — eller banalt?

Hittil har jeg tatt for meg de mer generelle trekk ved romanserien, men det er fristende å trekke fram noen eksempler på enkeltheter i teksten:

Heikki får en ide til et dikt, og det er ikke noe småtteri med ham på det området heller. Han besvimer nærmest av poetisk henrykkelse: «Ei kjempebølge av kjensler slo inn over ham, reiv bort føttene, kastet en lykkelig sjømann langflat på fremmed strand! Da han igjen var i stand til å sanse, lå han på rygg og formet vers» (s. 38).

Kan det være mulig at norske kritikere ikke drar på smilebåndet av dette, men nikker imponert?

Imponert er i hvert fall allnaturen omkring den ekstatiske poet. En «forundret» løvsanger lytter mens Heikki deklamerer sine vers. Og da deklamasjonen er over, «satt løvsangeren fremdeles med hodet på skakke som ventet den på mer. Men brått blafret vingene. Og et lite liv fløy bort med en ny sang i hjertet» (s. 40).

Denslags har norske litteraturkritikere ledd til siden Georg Brandes. Er det nå de ærede juryers mening at vi skal tørke fliret av oss og erklære dette for å være talentfullt?

Flere eksempler: Heikki har dårlig samvittighet fordi han lar heksa kjøpe seg fri med «skatten». Det viser seg så at skatten består av sølvpenger. Kan de gjette hvor mange?

Akkurat.

Tredve.

IK har også sans for det melodramatiske:

10-åringen Juhani dør, og Heikki har dårlig samvittighet for det. Så havner han på fylla, og i rusen sovner han på kirkegården. Og gjett hvis grav han våkner opp på?

Akkurat.

Juhanis.

Synes virkelig ikke norske kritikere at dette er litt skrekkelig?

Hvorfor oppstår uenighet?

I denne artikkelen har jeg vurdert Idar Kristiansens romanserie ut fra noen bestemte kriterier: Krav om psykologisk realisme, krav om hovedpersonens representativitet, krav om problemenes representativitet, krav om at sosiale maktforhold ikke skal tilsløres, krav om stilistisk edruelighet. Dessuten bygger jeg på et krav om at moderne forfattere ikke skal sementere reaksjonære kjønnsrolleholdninger, samt at de heller ikke skal sementere reaksjonære myter om livet i nord.

Jeg har ikke gjennomført noen fullstendig analyse av romanen, men bevisst konsentrert meg om enkelte svake sider. Disse svake sidene er til gjengjeld etter mitt skjønn grunnleggende for en samlet vurdering av romanserien. Og teksten inneholder rikelig med eksempler til ytterligere dokumentasjon.

I en debatt om litterær kvalitet vil det gjerne være et poeng å finne ut hvem som har «rett», dvs. finne ut hvem som kan stille opp de mest overbevisende argumentasjonsrekker til fordel for en bestemt lesning av teksten. Minst like interessant er det å finne ut hvorfor uenigheten oppstår. I dette tilfelle er jeg dypt uenig i den vurdering som en lang rekke fagfolk og kolleger har gjort, kolleger jeg har den største respekt for og vanligvis er nokså uenig med.

Dette gjør meg nysgjerrig.

Hvorfor er vi uenige? Er det ulik smak og skjønn?

Ulike kriterier? Ulik anvendelse av kriteriene?

Ulike forutsetninger for å gripe stoffet?

Kanskje en liten debatt kan oppklare noen av spørsmålene.

RADIO
i dag kl. 18.25
DAGENS BOK
Jan Erik Hansen
omtaler
Bjørn Gunnar Olsen
Leserens bok
6-81 Innb. kr. 79,-
ASCHEHOUG